

פרשת השבוע וארא

שמו של האל ושמו של אדם.

השבוע, במהלך קורס שהעביר הרב פרופ' נעם זהר (מנחה שלי לדוקטורט) ציטט נעם קטע ממחזה הומוריסטי שכתב וודי אלן (Woody Allen במאי קולנוע, תסריטאי, שחקן, קומיקאי וסופר יהודי אמריקאי).

And Abraham awoke in the middle of the night and said to his only son, Isaac, "I have had a dream where the voice of the Lord sayeth that I must sacrifice my only son, so put your pants on." ...

And Sarah . . . said, "How doth thou know it was the Lord?" ...

And Abraham answered, "Because I know it was the Lord. It was a deep, resonant voice, well modulated, and nobody in the desert can get a rumble in it like that." (Woody Allen [Allen Stewart Konigsberg]: *Without Feathers*; "The Scrolls")

... שרה שואלת "איך אתה יודע שזה היה אלוקים? אברהם, על פי וודי אלן, עונה: "כי זה היה קול עמוק ומהדהד... ואף אחד במדבר אין לא תכונות מעין אלו.

נראה ששאלה זאת איך יודעים את אלוקים היא שעמדה לאורך הדורות. אחד מתיאורי הקב"ה מופיע בספר תהילים לפיו הקב"ה "מְשַׁמֵּם הַבֵּיט ה' רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שְׁבִתוֹ הַשְּׂגִיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הִיצֵר יַחַד לִבָּם הַמְבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם" (תהלים לג, יג-טו). אלוקים רואה הכל, משגיח על כל יושבי הארץ ואף מבין לכל מעשיהם. ישות כזאת מוכרחת להיות ישות אינסופית מבחינת 'לית אתר דפנוי מיניה, לא בעילאין ולא בתתאין' (אין מקום שפנוי הימנו, לא במה שלמעלה ולא במה שלמטה). דומה שהתיאור היפה ביותר שלא ניתן לתאר את הקב"ה מופיע בשיר הכבוד:

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרָג - כִּי אֶלֶיךָ נַפְשֵׁי תַעֲרֹג .
נַפְשֵׁי חֲמֻדָּה בְּצַל יְדֶךָ - לְדַעַת כָּל רוֹזְסוֹדֶךָ ...

אַסְפְּרָה כְּבוֹדֶךָ וְלֹא רְאִיתֶךָ - אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יִדְעֶתֶךָ ...

דְּמוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יִשְׁתַּךְ - וְיִשְׁוּוֹךְ לְפִי מַעֲשֵׂיךָ .
הַמְשִׁילוֹךְ בְּרַב חֲזִיוֹנוֹת - הֵנֶךָ אֶחָד בְּכָל דְּמִיוֹנוֹת
(מיוחס לר' יהודה החסיד אשכנזי המאה 3)

נמצאנו למדים, איפוא, לכאורה אין כל אפשרות לחשוב או לדמיין את הקב"ה, קל וחומר לשמוע או לדבר איתו. משה רבנו, שאין ביכולתנו להבין זאת, ללא המסורת היהודית, מגיע למדרגה לא אנושית ומצליח לדבר עם הקב"ה. במפגש אלוקים מצווה אותו ללכת ולהוציא את בני ישראל מארץ מצרים. שאלתו של משה את הקב"ה מובנת לאור הקושי של בר נש הסופי להבין את האין סופי.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מַה אֲמַר אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: [...] זֶה שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר (שמות ג, יג-טו).

ובהמשך:

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֵי ה' (שמות ד, א)

דומה שהמילים המשמעותיות ביותר הם "אהיה אשר אהיה" ולכם גם המדרש ראה לנכון לדרוש מילים הללו:

הִנֵּה אֲנִי בָּא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם; וְאָמְרוּ-לִי מַה-שְּׁמוֹ, מָה אֶמַּר אֲלֵהֶם. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה, אֲהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה. (שמות, פרק ב, פסוקים יג-יד [במפגש בין משה לאלוהים בסנה])

אמר רבי אבא בר ממל: אמר ליה [=לן] הקב"ה למשה: שמי אתה מבקש לדעת? לפי מעשי אני נקרא: באל שדי, בצבאות, באלוקים, בה', כשאני דן את הבריות נקרא "אלוקים", וכשאני עושה מלחמות ברשעים, אני נקרא "צבאות", וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא: "אל שדי", וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא "ה'", שאין "ה'" אלא מידת הרחמים שנאמר (שמות ל"ד) "ה' ה' אל רחום וחנון". "אהיה אשר אהיה" – אני נקרא לפי מעשי. (מדרש שמות רבה, ג, ו)

מדרש זה מאפשר, כיד הדמיון הטובה, לפרש את אלוקים או לחילופין להבין את אלוקים באופנים שונים. ומשום כך גורס הרטמן:

לפי תפישתי, הבנה אמיתית של אלוהים מחייבת שהוא נמצא בתוך הקהילה, ומתקדש או מתחלל בתוכה. לכן הוא מתרגש ונסער במקרא. מה לעשות, אלוהים צריך את הקהילה. אלוהי אריסטו אינו צריך את הקהילה אבל אלוהי היהודים צריך, יש לו תלות, ולכן הוא מתרגש וכועס כאשר הקהילה מתנהגת בצורה נפשעת. על כך צעקו הנביאים. הצעקה של הנביאים היא הצעקה של אלוהים, התלוי באופן חיי הקהילה. אם אין צדק בתוך החברה, ואתם נוהגים לענות יתום ואלמנה, אלוהים מתחלל. הוא תלוי בכם! זהו אלוהי היהדות (דוד הרטמן/יונתן בן-דב, 'אלוהי קהילות ישראל', [מתוך: שאלות על אלוהים – דיאלוגים (עורכים: יזהר הס, אלעזר שטורם, תשנ"ח, עמ' 22.))

שבת שלום

שרון שלום
רב קהילת קדושי ישראל